

Дараазында бичии уругларның айыыл чок чоруунун талазы-биле чаңчылдарны уругларга өөредир хевирлер:

1. РОЛЬДАП ОЙНААРЫ:

«ЧҮНҮ КАНЧААР СЕН, БИР ЭВЕС?...» дээн хевирлиг оюннарны уругларыңар-биле эрттирип болур силер:

- Бир эвес сени кудумчуга танывазың бир кижидоктаадыккаш, соталыг телефонуңну дилээн болза, чүнү канчаар сен?

- Бир эвес арга иштинге аза берзинзе, чүнү канчаар сен?

- Бир эвес кудумчуга чорааш, бот-боттарывысты чидиржип алган болзувусса, чүнү канчаар сен?

- Мен сээң-биле садыгга чоруур бис. Кижилер долгандыр хөй. Сен бир чараш ойнаарактар сонургап-сонургап, хая көрүп кээринге, мен чанында чок болган мен. Чүнү канчаар сен?

- Чемненир өрээлге карак ажыыр ыш тыптып келген. Чүнү канчаар сен?

2. ОЮННАР ОЙНААРЫ:

«ҮНЕР ЭЖИКТИ ДҮРГЕН ТЫП!» деп оюнну төрелдериниң бажыңыңга, садыгга, спортзалга, стадионга «детектив» болуп, дүрген үнер эжикти тыптырып, кады ойнаар.

«ИСТЕКЧИ» деп оюнну ойнап, садыгга кандыг бир кижиниң даштыкы хевири, идик-хевин чугаалааш, уругга тыптырар.

«ТЕЛЕФОН» Урууңар-биле кады 112 дугаарны, силерниң телефонуңар дугаарын, бажыңыңар адресин кады ырлап тургаш, шээжи доктаадыңар.

«БО КЫМЫЛ?» Уругларның айыыл чок чоруунуң камгалаар профессионалыг формалыг ажилдакчыларны көргүзүп, олар берге байдалда канчаар дузалаптарын тыптырып көргүзөр.

«КАНЧААР БИС?» Кудумчуга азы арга иштинге уруг-биле кады «азып», төрелдерин ма-нап, берге байдалдан канчаар уштунуп болурун көргүзүп ойнаар.

ЧАШ УРУГ АЗЫП, ЧИДЕ БЕРБЕЗИН ДЭЭШ, ЧҮНҮ КАНЧАЛЗА ЭКИЛ?

Чеди харга чедир хөй кижилиг хөйниити черинге, арга-арыг иштинге, кудумчуга азы байырлалдар үезинде уругну билбес черинге чааскаандырзын артырып болбас!

Уруглар азар чорукту болдурбас дизе, уругну эдерткен улуг кижиде хөй кижилиг черге баргаш, уругнуң холундан чедип алыр азы үш харга чедир уругларны холга көдүрүп алыр.

ЧУГУЛА ТЕЛЕФОННАР: Полиция – 02; Ниити камгалап албаны – 112 (*мобилдиг телефоннардан долгаар*); Россия Федерациязының Истелге комитетиниң Тыва Республикада истелге эргелелиниң дежурный телефону – 8 (913) 341-39-19; Телефон шугуму «Бичии уруг - айыылда» — 8 (39422) 6-05-72, 8-800-775-1370 (*долгаары халас*); Уругларның эргелериниң талазы-биле Тыва Республикада бүрүн эргелиг төлээ – 8(39422) 2-63-09; Бичии уругларга бүзүрел телефону – 8-800-2000-122 (*долгаары халас*)

ФЕДЕРАЛДЫГ ТӨЛЕВИЛЕЛ
«АМГЫ ҮЕНИҢ ШКОЛАЗЫ»

Тыва Республиканың Дзун-Хемчик кожунунуң Чадаана хоорайның школа назыны четпээн уругларның муниципалдыг автономнуг өөредилге албан чери «Хээлер» уруглар сады

АДА-ИЕНИҢ СҮМЕ АЛЫР ТӨВҮ

«АМЫДЫРАЛДЫҢ
ЧӨЛЭЭЖИ»

Үндүрүлгө 70

АДА-ИЕНИҢ АЖЫ-ТӨЛҮНГЕ
АЙЫЫЛ ЧОК БАЙДАЛДЫ
ТУРГУЗАРЫ

Психолог башкының ада-иелерге
сүмелери

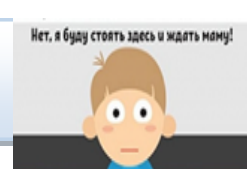
Үндүрүлгениң тургузукчузу:

Сат Чойганмаа Кууларовна- методист,

психолог башкы

УРУГЛАРЛЫГ АДА-ИЕЛЕРГЕ ДУЗА КАДАР ТӨЛЕВИЛЭЛ
8-800-444-62-17 ДУГААР-БИЛЕ ХАЛАС ХАРЫЛЗАЖЫП, БИСТЕН АРГА-СҮМЕДЕН АЛЫҢАР!

АДА-ИЕЛЕРГЕ СҮМЕЛЕР «АДА-ИЕНИҢ АЖЫ-ТӨЛҮНГЕ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУКТУ ТУРГУЗАРЫ»

Уругларның чашкы, элээди үези айыыл чок болгаш өөрүшкү долган болуру ада-иеден, чоок кижилеринден улуг хамааржыр. Айыыл каяа-даа туруп болур, чаштар ойнаар черлерге, хөй-ниити черлеринге, машина-балгат оруунга дээш оон-даа өске.

Уругларның айыыл чок чоруун хандыраары—ада-иениң дорт хүлээлгези!

Ада-иелер! Ажы-төлүңер, чоок кижилеринер кадыкшылы, айыыл чок чоруу дээш харыысалга – чүгле силерде!

Амгы үеде уруглар ада-иези-биле кезээде кады турар арга чок болуп турар. Силерниң үлегерлиг, сагылга-чурумнуг аажы-чаңыңар ажы-төлүңерни чайгаар-ла чурумнуг кылдыр өөредир деп утпаңар!

Чаш ажы-төл силерден үлегер чижек алыр!

Айыыл чок чорукка уругларны эки өөредип алыры чугула болуп турар. Уругларның боттары эскербейн, шингээдип ап турар айыыл чок чорук чаңчылдары бүгү чуртталгазында кадагалаттынып артып каар. Олар ада-иезиниң оваарныышкынның кандыг хемчеглерин кылып турарын хайгаарап өөренип, сактып алгаш, боттары ажыглап эгелээрлер. *(Бир эвес ачазы машиназын кажан-даа ажык арттырбас болза, билдингир-ле уруг база ону өттүнер).*

Бичии уругларны чанынга эдертип чораш, хөй кижилиг хөй-ниити черинге, арга-арыг иштинге, кудумчуга азы байырлалдар үезинде билбес черинге чаш уругнуң асканының ужурундан чидирип алыры ада-иеге, кырган-авазынга, угба-акызынга эң-не коргунчуг болгаш сөглеттинмес дүвүренчиг байдалдарның бирээзи болуп турар. Ол дээрге *коргушкун, дүвүрел, болган таварылгага бодун буруу-дадыры, чүнү кылып база кайнаар барыштары билдинмес* үе болур. Чоок улузунуң бажынга янзы-бүрү коргунчуг таварылгалар дугайында бодаалдар кирип бергедедир, чижээ, *уругну оорлап апарган, орук озак-ондаанга таварышкан, черлик амыганнырга аскынга кирген, ыт-куш тудуп каапкан дээш оон-даа өске.*

Уруглар хөй улус чыылган черлерге *(вокзал, аэропорт, улуг садыглар)* аза бээрлер. Уругну эдертип чоруур улуг кижилер билет, идик-хеп азы аыш-чем садып алыр дээш чардык-каш, хайгаарал, кичээнгейин түр када кошкандыгы үе таваржып кээр. Ол серемчилеп кошкаан үеде бичии кижини долгандыр чаачараш чүүлдер сонургалын ап, солун «аян чорук» хаара тудуптарга, ол өскээр азып чоруптар. Ол үеде уругну эдертип чораан чоок кижизи девидеп, дилеп эгелээр: *«Мырыңай чаа чанымга турду, кайда барды?»*

Үстүнде көрдүнгөн таварылгаларның хөй кезинде, аас-кежик болуп, читкен уруг эгеки 10 минута дургузунда тыптып, байдал эки түннелдиг төнер-даа болза, уругларның база ооң чоок кижилериниң дүвүрели, коргушкуну үр-ле кады чоруур.

Ада-иелер харыысалгалыг бооп, дараазында хемчеглерни күүседир ужурлуг:

- **СИЛЕРНИҢ ТЕЛЕФОНУҢАР ДУГААРЫН БАЗА ФАМИЛИЯҢАР БИЖЭЭН ЭТИКЕТКАНЫ** уругнуң хойлен, тонунуң моюндуруунуң адаанга даарап база саазынга бижээш, карманынче суп каар.

- **УРУГЛАРГА ӨНГҮР ХЕПТИ КЕДИРЕР.** Хөй кижилиг хөй-ниити черинге, арга-арыг, азы байырлалдар баар апарзыңарза, урууңарга өңгүр өңгүр (сарыг-кызыл, кызыл, ягаан, сарыг, ногаан) бөрт, аржыыл, куртка азы кроссовка идик кедирип алырга эки. Бир эвес уруг азып, чиде халый бээр болза, аңаа орук ара таварышкан улустуң караанга өңгүр өңгүр хептер кеткен уруг эки илдигер.

- **УРУГНУҢ ФОТО-ЧУРУУ.** Силерниң холуңарда урууңарның чоокку үеде тытырган чуруу албан чоруур ужурлуг! Карак-биле көргөн медээни кижилер дыка эки сактып алыр. Силер оларга чурук көргүзеринерге, урууңарны каяа көргенин дораан сактып келирлер.

- **ДУЗА ДИЛЭЭРИНГЕ ӨӨРЕДИРИ.** Урууңарга дуза херек апарган үеде, өске кижилерден дуза дилеп база кымдан дуза дилеп болурун билир кылдыр өөредир силер. Ажы-төл эдертип алган улустан дуза дилээри эки деп уругларыңарга билдиндирери чугула болуп турар. Дуза дилеп алгыра-рындан ыятпас кылдыр өөредир.

- Бир эвес уругга айыылдыг байдал тургустунуп келзе, **ЫЯТПАЙН УШТА ЧҮКТҮП, АЛГЫРЫП КЫШКЫРЫП, ХАЛЫП ДЕЗЕР** деп чагыыр.

- Бир эвес урууңар азып, силерден ырай берзе, ээн черлерге барбайн, **ХӨЙ КИЖИЛЕРЛИГ ЧЕРДЕН ЫРАВАЙН ТУРГАШ, СИЛЕРНИ МАНАП АЛЫП** деп өөредир.